

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΕΩΡΓΕΛΗΣ
ΖΑΜΠΕΤΑ ΡΑΜΦΟΥ
ΠΟΠΗ ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΟΥ

«Είμαστε Έλληνες όσο κι εδώ. Αλλά με το «πρόσφυγες» μας ξεχώρισαν, μας τοποθέτησαν στο περιθώριο της κοινωνίας και κοντέψαμε να ξεχάσουμε τι ήμαστε. Ήταν τίτλος ανυποληψίας το «πρόσφυγας», πώς να σας το πω.»

Μαρτυρία Π. Καλαϊτζή

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π) ήταν ο κυριότερος οργανισμός που ασχολήθηκε με το έργο της αποκατάστασης των προσφύγων του 1922. Με βάση τα παρακάτω κείμενα και την αφήγηση του σχολικού βιβλίου να γίνει μια γενική αποτίμηση του έργου που αυτή επιτέλεσε.

ΚΕΙΜΕΝΟ Α'

Το Τ.Π.Π. (Ταμείο Περιθάψεως Προσφύγων) ιδρύθηκε με ΝΔ 311/1922. Το Τ.Π.Π. παρέδωσε στην ΕΑΠ στις 31 Οκτωβρίου 1923 και συνεργάστηκε μαζί της ως το 1925, παραδίδοντας της 10.435 οικήματα. Η ΕΑΠ ιδρύθηκε στις 13/10/1923, ΦΕΚ 289.

Όλγα Βογιατζόγλου, «Η βιομηχανική εγκατάσταση των προσφύγων στη Νέα Ιωνία, παράμετρος της αστικής εγκατάστασης», στο συλλογικό έργο Ο Ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα, Επιστημονικό Συμπόσιο, εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1997, σελ. 158

ΚΕΙΜΕΝΟ Β'

Δεν έλειψαν όμως και οι κατηγορίες εναντίον των υπευθύνων για την προσφυγική εγκατάσταση. Στις εφημερίδες της εποχής έκαναν αρκετά συχνά την εμφάνισή τους άρθρα που αποκαλούσαν την προσφυγική υπόθεση «επικερδή» επιχείρηση και κατηγορούσαν την ΕΑΠ για ατασθαλίες, χαρακτηρίζοντάς την ως «κράτος εν κράτει». Ταυτόχρονα, ζητούσαν τη σύσταση κοινοβουλευτικής επιτροπής για τη διερεύνηση των καταγγελιών. Το ελληνικό κοινοβούλιο σε έξι διαδοχικές συνεδριάσεις του, το Μάιο του 1925, αλλά και σποραδικά σε διάφορες άλλες χρονικές περιόδους, ασχολήθηκε εκτεταμένα με τις κατηγορίες που διατυπώνονταν εις βάρος της ΕΑΠ. Σε μία από αυτές, ο βουλευτής Ν. Κωνσταντόπουλος σε φορτισμένη ομιλία που εκφώνησε, απαίτησε από τον έλληνα πρωθυπουργό όπως βροντοφωνήσει προς την Επιτροπή Αποκαταστάσεως, εν μεγαλόστομον Αλτ.

Όμως και οι ίδιοι οι πρόσφυγες διαμαρτύρονταν για τις ενέργειες της ΕΑΠ, κάνοντας λόγο για απάτες εις βάρος τους με τη συμμετοχή ενίοτε και προέδρων των προσφυγικών συνοικισμών. Πολλά σπίτια κατέρρεαν αμέσως, οι πρόσφυγες χρεώνονταν με αμάξια που δεν τα έπαιρναν ποτέ και με ζώα που ψοφούσαν γρήγορα. Σύμφωνα επίσης με το μακεδόνα βουλευτή Ν. Κουμπάρουσο, στις Νέες Χώρες η ΕΑΠ είχε υποκαταστήσει το κράτος, ενώ οι υπάλληλοί της, που αμείβονταν με παχυλούς μισθούς, αρνούσαν να λογοδοτήσουν στις ελληνικές αρχές, θεωρώντας πως υπάγονται απευθείας στην ΚτΕ. Στις κατηγορίες για τη λειτουργία του διεθνούς οργανισμού ήρθαν να προστεθούν και εκείνες για υποδαύλιση των συγκρούσεων ανάμεσα σε πρόσφυγες και γηγενείς, αφού η ΕΑΠ δεν είχε κατορθώσει να επιλύσει το ζήτημα της διανομής των γαιών με δίκαιο τρόπο. Διατυπώνονταν, επίσης, υπαινιγμοί για την εξυπηρέτηση των πολιτικών συμφερόντων των αντιβενιζελικών.

Ιάκωβος Μιχαηλίδης, *Εμείς οι Έλληνες, Πολεμική ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας, β' τόμος*, ΣΚΑΙ βιβλίο, Αθήνα 2008, σελ. 17-19

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ'

Μέχρι τον Ιούνιο του 1923, η περίθαλψη των προσφύγων αντιμετωπίζεται με έξοδα του ελληνικού κράτους, προσφορές ιδιωτών καθώς και από τον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό. Όμως, το πρόβλημα είναι τόσο μεγάλο και τόσο οξύ, που η Κοινωνία των Εθνών (ο ΟΗΕ της εποχής) υποχρεώνεται να επέμβει. Έτσι το 1924 δίνεται στην Ελλάδα δάνειο 12.300.000 λιρών Αγγλίας.

Θα ήταν τρελοί οι ξένοι αν άφηναν τη διαχείριση αυτού του μεγάλου δανείου στους παμφάγους Έλληνες, που ήδη είχαν ρημάξει τις υπέρ των προσφύγων ιδιωτικές προσφορές, αλλά και αυτά που πλήρωνε για τους πρόσφυγες το ελληνικό δημόσιο. Κι έτσι δημιουργήθηκε, υπό την εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών, η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ). [...]

Το προσφυγικό απασχολεί συνεχώς τη Βουλή, που το 1924 και 1925 δεν προλαβαίνει να ψηφίζει τα σχετικά νομοσχέδια. Με τις κλοπές, τις καταχρήσεις, τις παραβιάσεις νόμων, τις αυθαιρεσίες από τη μια μεριά των ιθαγενών (ντόπιων) Ελλήνων που, βέβαια, δε χάνουν την ευκαιρία να φαν και να πλαντάξουν, στην Ελλάδα αυτό τον καιρό επικρατεί πλήρες ηθικόν και οικονομικόν χάος. ...

Και το σημαντικότερον: Παντού οι ιθαγενείς αντιμετωπίζουν τους μέτοικους σαν εισβολείς, σαν εχθρούς, περίπου σαν Τούρκους. Ξυλοδαρμοί, προπηλακισμοί, δολοφονίες εν ψυχρώ και εν θερμώ υποχρεώνουν τη Βουλή να συζητήσει την 10ην Νοεμβρίου 1924 το θέμα «περί των συρράξεων μεταξύ προσφύγων και εντοπίων». Ένας βουλευτής αρχίζει το λόγο του με τα παρακάτω λόγια: «Θα αναφερθώ εις τας ατυχείς και θλιβερωτάτας σκηνάς, αίτινες έλαβον χώραν εις διαφόρους προσφυγικούς συνοικισμούς...».

Βασίλης Ραφαηλίδης, *Ιστορία (κωμικοτραγική) του Νεοελληνικού Κράτους (1830-1974)*, εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, σελ. 116-117

(Από το σχολικό βιβλίο χρησιμοποιούμε τις πληροφορίες που περιέχονται στις σελίδες 153, 155, 163-166.)

www.poukamisas.gr

20
ΧΡΟΝΙΑ

φροντιστήρια
ΠΟΥΚΑΜΙΣΑΣ

ΑΓ. ΒΑΡΒΑΡΑ • ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
• (ΝΕΟ) ΑΓ. Ι. ΡΕΝΤΗΣ • ΑΙΓΑΛΕΩ
• ΑΜΦΙΑΛΗ • ΓΑΛΑΤΣΙ • ΓΛΥΦΑΔΑ
• ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑ • ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
• ΚΑΛΛΙΘΕΑ • ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΣ
• ΛΑΡΙΣΑ • ΜΕΓΑΡΑ • ΜΟΣΧΑΤΟ
• ΝΕΑ ΣΜΥΡΝΗ • ΝΙΚΑΙΑ • ΠΕΙΡΑΙΑΣ
• ΠΕΡΑΜΑ • ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Το κύμα των προσφύγων που κατέφθασαν στην Ελλάδα λίγο πριν και μετά τη μικρασιατική καταστροφή ήταν τόσο μεγάλο, ώστε δραστηριοποιήθηκαν αμέσως ιδιώτες αλλά και το ίδιο το κράτος για την περίθαλψη και την αποκατάστασή τους. Σύμφωνα με το Βασίλη Ραφαηλίδη, μέχρι τον Ιούνιο του 1923 η περίθαλψη των προσφύγων ήταν κυρίως μέριμνα των ιδιωτών, του κράτους και του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού. Επειδή όμως το θέμα της φροντίδας του προσφυγικού ρεύματος ήταν έντονο, η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε τη βοήθεια της Κοινωνίας των Εθνών, η οποία αναγκάστηκε να παρέμβει δυναμικά εγκρίνοντας δάνειο 12.300.000 αγγλικών λιρών. Με πρωτοβουλία της ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 1923 («13/10/1923, ΦΕΚ 289») ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση, η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ), με έδρα την Αθήνα. Η ΕΑΠ, κατά τον Β.Ραφαηλίδη, δημιουργήθηκε λόγω της έλλειψης εμπιστοσύνης της ΚτΕ προς την ελληνική διαχείριση του δανείου, καθώς οι «παμφάγοι» Έλληνες είχαν ήδη κατασπαταλήσει και εκμεταλλευτεί τόσο «τις υπέρ των προσφύγων ιδιωτικές προσφορές αλλά και αυτά που πλήρωνε για τους πρόσφυγες το ελληνικό δημόσιο». Βασική αποστολή της ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση. Έτσι, δέχτηκε και τη βοήθεια του Ταμείου Περιθάλψεως Προσφύγων, το οποίο εκχώρησε τις αρμοδιότητες και τα δικαιώματά του στην Επιτροπή στις 31/10/1923 και συνεργάστηκε μαζί της μέχρι το 1923, παραδίδοντάς της 10.435 κατοικίες. Η ΕΑΠ λειτούργησε μέχρι το 1930 και με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο δημόσιο την περιουσία της καθώς και τις υποχρεώσεις της απέναντι στους πρόσφυγες. Μετά τη διάλυσή της η Αγροτική Τράπεζα ανέλαβε να εισπράξει τα χρέη των αγροτών προσφύγων.

Η αποκατάσταση και αφομοίωση των προσφύγων στην Ελλάδα ήταν, κατά γενική ομολογία, το σημαντικότερο επίτευγμα του νέου ελληνικού κράτους. Αν λάβει κανείς υπόψη του τις αντικειμενικές δυσχέρειες, όπως τη δεινή οικονομική κατάσταση της χώρας, τις πολιτικές περιστάσεις κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930, την ελλιπή κρατική οργάνωση και, κυρίως, τον τεράστιο αριθμό των προσφύγων που έφθασαν στην Ελλάδα, αντιλαμβάνεται γιατί το έργο της αποκατάστασης έχει χαρακτηριστεί «τιτάνιο.» Μεγάλο μέρος του έργου αυτού έγινε από το 1924 έως το 1928 και σε αυτό καθοριστικό ρόλο έπαιξε η λειτουργία της ΕΑΠ. Το γεγονός ότι ήταν ένας οργανισμός υπό διεθνή έλεγχο τη βοήθησε να είναι αποστασιοποιημένη από την ταραγμένη ελληνική πολιτική ζωή και ως εκ τούτου αποτελεσματικότερη. Βέβαια, για την υλοποίηση των προγραμμάτων το ελληνικό κράτος της παραχώρησε τα υλικά μέσα και το ανθρώπινο δυναμικό. Αν και σε κάποιες περιπτώσεις το έργο των κατά τόπους επιτροπών της ΕΑΠ ή του κράτους γινόταν βιαστικά, εμπειρικά και πρόχειρα ή εξυπηρετούσε απλώς άμεσες ανάγκες και πολιτικές σκοπιμότητες («διατυπώνονταν υπαινιγμοί για την εξυπηρέτηση των πολιτικών συμφερόντων των αντιβενιζελικών») αυτό δε μειώνει τη σπουδαιότητα του συνολικού έργου που επιτεύχθηκε. Βέβαια, σύμφωνα με τον Ιάκωβο Μιχαηλίδη, διατυπώθηκαν πολλές κατηγορίες εις βάρος της ΕΑΠ. Στις εφημερίδες της εποχής δημοσιεύονταν άρθρα στα οποία η ΕΑΠ δεχόταν κατηγορίες για ατασθαλίες, παραβιάσεις, εκμετάλλευση οικονομικών πόρων και απάτες εις βάρος των προσφύγων. Αυτό καθιστούσε αναγκαία την άμεση παρέμβαση της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία σε πολλές συνεδριάσεις της το 1924 και το 1925 ασχολήθηκε με το θέμα και προχώρησε στην ψήφιση σχετικών νομοσχεδίων. Χαρακτηριστικά τονίζεται ότι ένας βουλευτής, ο Ν. Κωνσταντόπουλος σε μία συνεδρίαση απαίτησε από την ελληνική κυβέρνηση «όπως βροντοφωνήση προς την Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων εν μεγαλόστομον Αλτ.». Ο Βουλευτής της Μακεδονίας Ν. Κουμπαρούσος μάλιστα κατέθεσε ότι στις «Νέες Χώρες» (εννοεί την Μακεδονία και τη Θράκη) η ΕΑΠ είχε εξελιχθεί σε κράτος εν κράτει και οι υπάλληλοί της σε καιρό οικονομικής κρίσης αμείβονταν με «παχυλούς» μισθούς και δε λογοδοτούσαν για τις πράξεις τους στις ελληνικές αρχές.

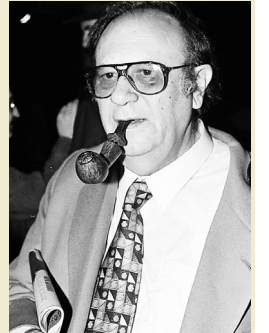
Αλλά και οι ίδιοι οι πρόσφυγες ψυχικά τραυματισμένοι και με το άγχος της επιβίωσης πρώτα και αργότερα της βελτίωσης της ζωής τους διατύπωναν σοβαρές κατηγορίες για απάτες εις βάρος τους εναντίον της ΕΑΠ (με τη συνέργεια και «των προέδρων των προσφυγικών συνοικισμών»), καθώς χρεώνονταν με σπίτια που κατέρρεαν, ζώα που πέθαιναν και αμάξια που δε λάμβαναν ποτέ. Επίσης, κατηγορούσαν το ελληνικό κράτος ότι η ανταλλάξιμη περιουσία δεν περιήλθε πάντοτε σε αυτούς. Πράγματι, παρά την ύπαρξη νόμων (ήδη πριν από το 1922) που απαγόρευαν τη μεταβίβαση της μουσουλμανικής ακίνητης ιδιοκτησίας, η έλλειψη κτηματολογίου, η ανυπαρξία, σε πολλές περιπτώσεις, τίτλων ιδιοκτησίας και η δυσκολία στην οριοθέτηση ή την περιφραγή της, συνέβαλαν στο να περιέλθουν τέτοιες εκτάσεις σε ντόπιους. Αλλά και το ίδιο το κράτος κάποιες φορές παραχώρησε ανταλλάξιμη περιουσία σε γηγενείς ακτήμονες ή σε ευαγή ιδρύματα. Έτσι λοιπόν, οι κλοπές, οι καταχρήσεις, οι παραβιάσεις νόμων και οι αυθαιρεσίες των ιθαγενών Ελλήνων οδηγούν τη χώρα «σε πλήρες ηθικών και οικονομικών χάος» όπως παρατηρεί και ο Β. Ραφαηλίδης.

Κατηγορίες όμως διατυπώνονται και για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι ντόπιοι τους πρόσφυγες και για το ρόλο της ΕΑΠ σε αυτό. Οι συρράξεις «μεταξύ προσφύγων και εντοπίων», οι ξυλοδαρμοί, οι προπηλακισμοί ακόμη και οι δολοφονίες διαπιστώνεται ότι ήταν πολλές, για να αναγκαστεί η Βουλή να συζητήσει το θέμα σε συνεδρίασή της την 10ην Νοεμβρίου 1924. Μάλιστα, σε πολλές περιπτώσεις κατηγορήθηκε και η ΕΑΠ για υποδαύιση αυτών των συγκρούσεων, αφού με την παρέμβασή της η διανομή των γαιών δεν είχε γίνει με δίκαιο τρόπο.

Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ προσφύγων και γηγενών έπαψε να υπάρχει μετά τη δεκαετία του 1940, μολοντί οι πρόσφυγες της πρώτης γενιάς αλλά αργότερα και τα παιδιά και τα εγγόνια τους συμμετείχαν ενεργά σε κάθε έκφανση του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού βίου της νέας πια πατρίδας τους, την οποία ωφέλησαν πολλαπλά με τη δράση και τη στάση τους.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ
(1934-2000)

Συγγραφέας, αρθρογράφος και κριτικός κινηματογράφου με έντονη γραφίδα και μαρξιστική ματιά. Γεννήθηκε στα Σέρβια Κοζάνης και σπούδασε σκηνοθεσία στην Αθήνα. Στις δεκαετίες του '50 και '60 ασχολήθηκε με την κριτική κινηματογράφου και συνεργάστηκε με την «Επιθεώρηση Τέχνης», τη «Δημοκρατική Άμυνα» και τον «Ελληνικό Κινηματογράφο». Διώχθηκε και φυλακίστηκε από τη στρατιωτική δικτατορία του 1967 και μετά την απελευθέρωσή του συνεργάστηκε με τον σκηνοθέτη Θόδωρο Αγγελόπουλο στην έκδοση του περιοδικού «Σύγχρονος Κινηματογράφος». Μετά τη μεταπολίτευση δημιούργησε άποψη στο χώρο των δημιουργών και των φίλων του σινεμά αλλά και ζυμώσεις στο χώρο της αριστερής διανοήσεως με τις κριτικές και τα άρθρα του στο «Βήμα» και το «Έθνος». Το συγγραφικό έργο που άφησε είναι πλούσιο. Ξεχωρίζουν: «Ιστορία (κωμικοτραγική) του νεοελληνικού κράτους», «Εθνικά και απελευθερωτικά κινήματα», «Η περιπέτεια του μαρξισμού», ενώ από για το αγαπημένο του θέμα, το σινεμά, άφησε το εξάτομο έργο «Κινηματογραφικά θέματα»

www.poukamisas.gr

εδώ και **20 χρόνια**,
στα Φροντιστήρια Πουκαμισιάς,
πάνω από **12.500 μαθητές**
έκαναν το όνειρό τους πραγματικότητα...

κάν'το κι εσύ !

 φροντιστήρια
ΠΟΥΚΑΜΙΣΙΑΣ